

Knut Hamsun

Autor: Kerry Bolton

K 65. výročí úmrtí slavného norského spisovatele přinášíme tuto esej o jeho životě, díle, myšlení a odkazu z pera Kerryho Boltona.

Poznámka editora:

Tato podstatně rozšířená verze dříve uveřejněné eseje o Knutu Hamsunovi tvoří šestou kapitolu knihy Kerryho Boltona *Artists of the Right: Resisting Decadence*, vydané nakladatelstvím Counter-Currents.

Přestože měl Knut Hamsun (1859–1952) zásadní dopad na směřování evropské i americké literatury 20. století, celá desetiletí se nedočkal většího ohlasu, tím méně pak náležitého ocenění a poct, ani ve svém rodném Norsku.

Napodobit jeho styl se pokoušeli Ernest Hemingway i Henry Miller, který Hamsuna označil za

„Dickense své generace.“ Thomas Mann napsal: „Nikdy předtím nebyla Nobelova cena udělena zaslouženěji.“ Herman Hesse považoval Hamsuna za svého nejoblíbenějšího spisovatele. Hamsun, obdivovaný Wellsem, Kafkou či Brechtem, 1] se těšil nesmírné popularitě nejen v Německu, ale zejména v Rusku, kde mezi jeho nejzapálenější příznivce patřil Maxim Gorkij. Dokonce i po nástupu komunismu nezmizela Hamsunova díla navzdory jeho politickým názorům z regálů knihkupectví a ovlivnila přední bolševické postavy jako Alexandru Kollontajovou či Ilju Erenburga. 2]

Kořeny

Hamsun (rodným jménem Knut Pedersen) se narodil 4. srpna 1859 do zchudlé rolnické rodiny jako jedno ze sedmi dětí. Jeho otec byl zemědělec a krejčík, matce v žilách kolovala krev vikinské šlechty. Knut prodělal tvrdou výchovu na strýcově farmě, kam ho poslali v jeho devíti letech. Jeho strýc však také vedl místní knihovnu, což Knutovi nabídlo příležitost začít se sám vzdělávat. 3]

Ze strýcovy farmy odešel v roce 1873 a příštích několik let strávil na různých místech v různých zaměstnáních: jako dělník, učitel i úředník. 4]

Amerika

V osmnácti letech vydal svůj první román *Záhadný*, 5] milostný příběh, a zaplatil si i vydání dalšího románu *Bjorger*. 6] Uznání se měl však dočkat až za několik let, jelikož v té době nebyl o jeho vesnické příběhy větší zájem.

Roku 1882 se Knut připojil k početnému zástupu norských emigrantů do USA. Mezi rozličnými zaměstnáními se mu podařilo dosáhnout otištění několika novinových článků a začal také v krajských skupinách přednášet o spisovatelích. 7] Už od těchto raných začátků byl Hamsun vnímavým pozorovatelem života a jako první rozvinul román vycházející z psychologie postav. Hamsun psal o tom, co viděl a prožíval, a zvláště blízké pouto cítil s dělníky a tuláky. Počáteční nadšení z Ameriky však brzy vyprchalo a Hamsun své rozčarování z amerického života vyjádřil v sérii novinových článků 8] sepsaných po svém návratu. 9]

V úvodní větě prvního z nich 10] zemi popisuje jako „Milionářskou republiku“ v odkazu na vliv financí na volební proces, 11] kam „každodenně proudí nemocný a zdegenerovaný surový lidský materiál z celého světa.“ Ohledně zásad, které se dnes tak důvěrně označují jako „americký sen,“ si Hamsun všímá, že když „zásady nepřináší slíbené ovoce,“ imigranti brzy zažívají rozčarování.

Dosti skepticky se díval i na posedlost svobodou, nedílnou součást amerického étosu, o němž prohlásil, že v praxi nejde ani tolik o „svobodu,“ jako spíš o „dovolování si.“ 12] Smyslem života Američana prý je uspokojovat „schopností zajišťovat si silné smyslové prožitky dravou, žádostivou existencí ...“ 13]

Zvlášť prorocky se dnešní optikou jeví jeho kritika americké „machinelust,“ když se směsicí údivu a zhnusení píše, že jedl dokonce vejce „z brooklynské továrny na vajíčka“ (zdůraznění Hamsunovo), 14] což se muselo mladému Skandinávci z venkova jevit jako něco velice zvráceného.

V dalším článku pro *Aftenpost* se zaměřil na New York a nevychovanost obyvatel amerických měst v porovnání s Evropany, jejich hlučnost a obecně mizerné mravy. 15] „Newyorčané vědí o literatuře nebo umění velice málo.“ 16] Divadla jsou sice oblíbená, ale „jejich dramatická úroveň je velice slabá.“ 17]

Hamsunovo první zásadní dílo se datuje do roku 1888, kdy se mu v časopise podařilo vydat povídku, která se později stala součástí jeho románu *Hlad*. Díky ní získal přístup na kodaňskou literární scénu a v prostředí mladých intelektuálů se stal celebritou. Také mu začaly chodit pozvánky přednášet univerzitnímu obecnstvu. 18]

O rok později dostal zakázku napsat o Americe knížku, kvůli níž odložil dokončení *Hladu*. Výsledné dílo *Kulturní život moderní Ameriky* 19] bylo inspirováno jeho druhou cestou do Spojených států v roce 1886, kterou podnikl v naději prosadit se jako spisovatel tam. 20]

Do roku 1888 však nabyl k USA takový odpor, že dokonce nosil černou stuhu v projevu sympatie ke čtyřem německým anarchistickým imigrantům 21], odsouzeným k smrti za bombový atentát na **chicagský Haymarket** z roku 1886.

Při příležitosti svého odjezdu ze země přednesl dvouhodinovou přednášku o americké kulturní bezduchosti. 22]

Přestože po příchodu do Kodaně často pociťoval zoufalství, v dopise se příteli svěřil: „Jak jsem s touto zemí spokojený. Je to Evropa a já jsem Evropan – díky Bohu!“ 23]

Jako jádro výše zmíněného *Kulturního života v moderního v Americe* posloužily dvě přednášky o Americe na Kodaňské univerzitě. Nelson si všímá jednoho konkrétního zdroje znechucení, který jistě bude znít povědomě i mnoha současným čtenářům: „Zvlášť se mu hnusilo přepjaté americké vlastenčení, nekonečné vyzdvihování vlastního národa jako nejsvobodnějšího, nejpokrokovějšího a nejinteligentnějšího ze všech – před kterým není pro cizince úniku.“ 24]

Hamsun napadal také hrubý americký materialismus. Pohrdal demokracií coby formou despotismu a cítil odpor k jejímu nivelizujícímu působení a davové politice. Amerika je zemí, kde nejvyšší morálku představují peníze a kde se hodnota umění smrskává na jeho peněžní cenu. Projevil i obavy z přítomnosti Afričanů v USA. Občanskou válku pak popsal jako tažení severních kapitalistů proti aristokracii. Napsal: „Namísto intelektuální elity stvořila Amerika chovnou farmu mulatských hřebců.“

Literární věhlas

Po završení svého přemítání o Americe dokončil Hamsun roku 1890 *Hlad*, označovaný za

jeden z velkých románů o odcizenosti velkého města. Stejně jako velká část jeho díla obsahuje i tato kniha autobiografické prvky. Hlavním hrdinou je mladý začínající spisovatel sužovaný chudobou, který se toulá ulicemi v obnošeném oblečení, ale navzdory okolnostem si své strádání jakýmsi podivným způsobem užívá. Protagonista si aktem vůle zachovává svou identitu.

Šlo o dost možná první román, jehož ústředním motivem byly myšlenkové pochody hrdiny. S tímto žánrem měl Hamsun hlouběji experimentovat celou následující dekádu. Oproti převládajícím psychologickým teoriím své doby Hamsun tvrdil, že přítomnost různých osobnostních typů v rámci jednoho člověka je žádoucím stavem. O svých cílech v literatuře v tomto směru napsal: „Hodlám tedy považovat vzájemné rozpory vnitřního já za vcelku přirozený jev a sním o literatuře plné postav, jejichž hlavní charakteristikou je samotná absence ucelenosti.“ 25]

Jeho dalším románem byla *Mystéria*, 26] v podstatě autoportrét. Jeden recenzent si povšimnul, že Hamsun vyjadřuje „nejdivočejší paradox“ – nenávisť k buržoazním akademikům i masám. Hlavní hrdina Nagel je vykreslen pomocí volně plynoucích myšlenkových asociací a proudu vědomí. 27]

Sám Hamsun se označuje za „radikála nenáležícího k žádné straně, jednotlivce až do krajnosti.“ 28] V literárních kruzích kniha vyvolala poprask, prodávala se však dobře.

Poté, co pocuchal peří zavedeným literátům, rozhodl se Hamsun vystoupit proti klíse mladých spisovatelů, nadutých a bez nadání, které v *Nové zemi* 29] ústy profesora Wiehra 30] nazývá „hnisajícím bolákem společenského života norské metropole.“

Emancipovaná moderní žena Hanka Tidemandová náleží k typu, jenž se Hamsunovi tolik přičil, v tomto díle nachází po milostném poměru s umělcem svou skutečnou přirozenost zpátky u svého tvrdě pracujícího manžela a dětí. Když na pokraji rozvodu uvidí své děti, uvědomí si svůj omyl. Hamsun zde rozvíjí svůj oblíbený motiv znovunalézání vlastních kořenů v prostém životě, rodině a dětech. Tidemand s dobrými úmysly dovolí své ženě Hanke odejít poté, co ji svede jeden z bohémských parazitů.

(Tidemanovy) ohledy na osobní svobodu jeho ženy jsou ale vlastně projevem slabosti. Nevidí totiž, že Hanke hrozí vážné nebezpečí a věří, že usiluje o její skutečné štěstí v souladu s její dokonalou svobodou. Jeho oddanost zůstává neotřesená, a když se žena konečně začne kát, snadno ji odpouští...

Hanka je zjevně plodem pomýleně směřovaných snah o emancipaci; podle všeho neuznává jinou povinnost než tu sobě samé. 31]

Dramatická Karenská trilogie (*Ved Rigets Port*, *Aftenrøde*, *Slutningspil*, a *Livets Spil*) 32] ukazuje Hamsunovo rostoucí podezření k demokracii, vyjádřené slovy postavy mladého filozofa Ivara Karena:

Věřím v rozeného vůdce, přirozeného despotu; ne muže zvoleného, ale takového, který se sám vyvolí, aby vládl masám. Věřím a doufám v jedno: návrat velkého muže, který budí hrůzu, živoucí esenci lidské moci, Caesara. 33]

V té době už se stal Hamsun slavným mužem, kterého k jeho pramalému nadšení zdravily na ulicích davy. Nobelovy ceny se však měl dočkat až za několik dalších let.

Matka země

Matka země je pozoruhodné dílo pro čtenáře toužící v povrchním a prchavém světě po něčem nadčasovém. Tato kniha vydaná roku 1917 byla citována výborem při udělení Nobelovy ceny Hamsunovi v roce 1920.

Ukazuje svět drsného farmáře s hrubými rysy Izáka a ženy Inger, která přišla ze sousedního údolí, zůstala s ním, aby zplodila děti a pomáhala Izákovi obdělávat půdu, starat se o kozy, pěstovat brambory a kukuřici, dojit krávy a kozy, vyrábět sýr a dobývat si živobytí v souladu s přírodou.

Izák s Inger jsou archetypy rolníků, protiklady Newyorčana a typického „Američana“ z Hamsunových esejí o USA.

Autor zachycuje pocit každodenní účasti na věčnosti prožívané Izákem a Inger, když vedle sebe klade jejich životy a zrno, kterým osévají zoranou zem jako část jediného rytmu, který existuje po staletí:

Již mnoho století seli jeho předkové zrno, byl to nábožný úkon za tichého večera, kdy nevál vítr a schylovalo se k blahodárné, drobné spršce, pokud možno co nejdřív po tahu divokých hus...

Izák šel prostovlasý a ve jménu Ježíšově sil, byl jako špalek s rukama, v hloubi srdce však byl jako dítě. Pečlivě vážil každý rozmach paže, byl vlídný, odevzdaný myslí. Zrna jistě vzklíčí, změní se v klasy a dají nové zrní a tak tomu je po celém světě, když se seje obilí. Ve Svaté zemi, v Americe, v Gudbrandsdalenu – bože, jak je ten svět veliký, a ten nepatrný proužek země, na němž seje Izák, je uprostřed všeho. Z jeho dlaně se rozstříkávaly vějíře zrní, obloha byla zatažená a milostiplně slibovala maličkou, jemnou spršku. 34]

Žena-matka je nejvyšší hodnotou rolníků a vlastně i naplněním ženské role, antiteze „emancipované ženy“, která v Hamsunově době představovala jeden z mnoha příznaků kulturního úpadku; typ už dříve popsany v *Nové zemi* i jinde.

Výchova dětí je smyslem bytí matky a manželky, ať už se na to dnešní svět dívá se

sebeironičtějším úsměškem. Jak ale napsal Spengler, nic není důležitějšího než zachování rodové linie, generaci za generací, a dalo by se říct, že paradoxně tytéž hodnoty platí pro šlechtice i rolníka; nic se nevyrovná hrůze posledního neplodného výhonku rodokmenu. Tento pocit částečně vyjadřuje i Hamsun:

Inger se rozvinula, celá rozkvetla a dávala život dětem. Izák sám, hospodář, zůstal i nadále vážný, ale dosáhl pěkných úspěchů a byl spokojen. Jak v sobě udržoval sílu, než přišla Inger, už si ani nepamatoval... nyní měl všechno, co může přát člověk v jeho poměrech. 35]

Blíže to, co Hamsun líčí v próze, popisuje Oswald Spengler ve své *Hodině rozhodnutí*:

Žena rasy 36] netouží být „družkou“ nebo „milenkou,“ ale *matkou*; a ne matkou jednoho dítěte-hračky a rozptýlení, ale mnoha potomků; instinkt silné rasy se projevuje hrdostí, kterou vyvolává pohled na velké rodiny, i pocitem, že neplodnost je nejhorším osudem, který může ženu – a skrze ni i rasu – postihnout... 37]

Právě tento ženský ztělesňuje Inger: „rozkvetlá a dává život dětem....“

Muž touží po udatných synech, kteří budou po jeho smrti pokračovat v jeho jméně i skutcích a posunou je kupředu – stejně jako to udělal on sám, dědic údělu a díla svých předků. 38]

Toto organické pojetí rodiny, vlastní „jarní“ a „letní“ epoše civilizace v průběhu „podzimu“ a „zimy“ – jak Spengler trefně nazývá morfologické cykly kultury – upadá. V této situaci se samozřejmě dnes nacházíme my a její nástup byl zjevný už v Hamsunově době. Kulturní problémy, které řešil Hamsun v *Nové zemi* i jinde, kdy „emancipovaná žena“ opouští svou rodinu, popisuje Spengler následovně:

Vytrácí se *smysl* muže i ženy: vůle k věčnosti. Lidé žijí jen sami pro sebe, ne pro budoucí generace. Z měst se do okolí šíří hrozba rozpuštění národa jako společnosti – někdejší organické sítě *rodin* – na sumu soukromých atomů, a každý z nich je odhodlaný vyzískat ze života svého i ostatních co nejvíc rozptýlení a požitků: ***panem et circenses***. Emancipace žen Ibsenových časů neznamenal osvobození od manžela, ale od dítěte, od *břemene* dítěte, podobně jako jejich mužští současníci prahli po svobodě před *povinnostmi* k rodině, národu a státu. 39]

Hamsun se zabývá i otázkami vlastnictví a nabývání půdy: lidé obdělávající ji mívali totiž ve

zvyku vykolíkovat si kus země a začít na něm pracovat, aniž by se zabývali tím, jak a kde ho koupit. Uprostřed střídání strádání, sucha, neúrody, narození dětí, nové úrody a spokojenosti Izáka s Inger a jejich rodiny v tom všem za nimi jednoho dne přijde úředník, aby zjistil, proč Izák svůj pozemek řádně nezakoupil:

Že by měl kupovat – a proč? Ležela tu půda, stál tu les a on je obdělal a zvelebil a uprostřed té prapůvodní přírody zbudoval svůj domov, živil rodinu i zvířata, nikomu nic nedlužil a pracoval, stále pracoval. 40]

Nakonec **lensmann** skutečně přijde, obhlíží lány zorané půdy a ptá se, proč za ním Izák nikdy nepřišel a půdu si nekoupil. Po krátké přehlídce verbální sofistiky Izák poznává, že **lensmann** musí mít pravdu. Ohledně hranic Izák přemýšlel jen o tom, kam dohlédl a kolik byl schopen obdělávat. Stát ale potřeboval pozemek jasně vymezit a „čím větší kus půdy dostaneš, tím víc zaplatíš.“ Izák se zmůže jen na přitakání: „Tak.“ 41]

Odtud se prostý život Izáka s Inger stále více zaplétá a střetává s byrokratickou změtí, s otázkami peněžní hodnoty půdy, jejího vodstva, možností rybolovu a nalezišť rud a cenných kovů.

Tehdy k nim dospívá civilizace v podobě telegrafu (ten se stává metaforou „civilizace“), který má procházet přes Izákův pozemek a za jehož údržbu má dostávat zaplacen. 42] V kopcích se navíc najde měděná ruda, kterou chtějí od Izáka koupit. 43] I přes nové nabyté bohatství zůstává Izák v potu tváře pracujícím rolníkem, který ví, kým je a za nic jiného by to nevyměnil:

Izák, ten rozuměl jen práci, svému oboru. Stal se z něho bohatý sedlák na velikém statku; ale s množstvím peněz, co mu šťastná náhoda hodila do klína, si nedovedl poradit: schovával je. Chránila ho jen venkovská samota, která ho obklopovala. Kdyby byl Izák žil dole v obci, možná by na něho velký svět trochu zapůsobil, sváděl by ho k rozhazovačnosti, k zjemnělosti a Izák by nakupoval zbytečné krámy a v červené sváteční košili by chodil i ve všední den. Zdejší pustina ho však chránila, žil na čistém povětří, v neděli ráno se umýval a koupal se, kdykoliv se octl u jezera v horách. Těch tisíc tolarů – nu ano, byl to dar z nebe a on jej také do halíře uschová. Co jinak by s tolika penězi dělal? Obvyklé výdaje přece stačil víc než dobře krýt z toho, co mu dal dobytek a úroda. 44]

Dobývání mědi ve Švédě vlastněných dolech k nelibosti vesničanů stále více zasahuje do jejich životů. Nejstarší syn Izáka a Inger Eleseus, který dlouho vyrůstal mimo statek, se vrací zkažený civilizací a marnotratný:

Chudák Eleseus, roztěkaný, nevyrovnaný břídil! Měl zůstat venkovánem, místo aby z něho byl muž, který se sice naučil psát písmena, ale v němž není za mák energie ani hloubky. Špatného a ďábelského by se v něm však nedohledal, není zamilovaný, není ctižádostivý, není téměř nic, ba ani větší nula ne.

Neštěstí a zatracení jako by spočívalo na tomto mladém muži, jako by se mu nitrem šířila nějaká zhouba... Kořeny, jež dítě poutaly k půdě, byly přervány, a chlapec se dostal na špatnou dráhu. Všechno, co teď podniká, nasvědčuje nějakému defektu v něm, nějakému temnému bodu na světlém pozadí... 45]

Eleseus ztělesňuje převládající typ „zimní“ fáze civilizačního cyklu, kdy se osou žití stávají město a peníze, kdy se rolníci a řemeslníci z venkova stěhují do měst a stávají se buď součástí vykořeněné odcizené masy proletářů, nebo o nic méně vykořeněné buržoazie. Podobně jako Hamsun nahlíží na tento kontrast ve své zásadní studii kulturní morfologie *Zánik Západu* Oswald Spengler:

Počátek a konec, selský dům a blok domů se chovají jako duše a inteligence, jako krev a kámen [...] Nyní obří město vysává venkov, nenasytně, vyžaduje a zhltnutí stále nové proudy lidí, až se vyčerpá a zemře uprostřed sotva ještě obydlené pouště. 47]

Poslední slovo dává Hamsun Geisslerovi, který kdysi přišel vyměřit hranice Izákových pozemků, odhadnout jejich cenu a poté od něj i odkoupit důl na měď. Lituje následků těžby pro vesnici a postřehy předávané jeho ústy Izákovu mladšímu synu Sivertovi, který zůstal na rodné půdě, shrnují Hamsunův světonázor a poselství příběhu:

Uvažuj o vás, o lidech ze Sellanrå 48]: den co den se díváte na modré hory, a nejsou to žádné chiméry, jsou to staré hory hluboko zakořeněné v minulosti; a vy je máte za své druhy. Žijete spolu s nebesy i zemí a jste s nimi zajedno, jste zajedno s tímto širým prostorem a pevnými kořeny. Nemusíte třímat meč, mírně a přátelsky kráčíte životem s holýma rukama a nepokrytou hlavou. Vidíš, to je příroda, příroda tvoje a tvých blízkých! Člověk a příroda se navzájem nebombardují, dávají si za pravdu, nekonkurují si, nesoutěží navzájem, jdou spolu ruku v ruce. A uprostřed přírody kráčíte vy, lidé ze Sellanrå, a žijete v ní. Hory, les, mokřiny, louky, obloha a hvězdy – to není nic chudobného a omezeného, je to něco ohromného. Poslouchej, co ti povídám, Siverte: buď spokojený! Máte všechno, z čeho se dá žít, všechno, pro co se dá žít, všechno, čemu se dá věřit, rodíte se a plodíte, jste ti, kterých je třeba na zemi. Všichni lidé na tom tak nejsou, ale vy ano: vás je třeba na zemi. Vy udržujete život. Množíte se pokolení za pokolením, a když zemřete, další žijí dál. Právě tímhle životem se míní život věčný. A co za to máte? Život v právu a moci, život v důvěřivém a správném postoji ke všemu.

Co za to ještě máte? Vás lidi ze Sellanrå nikdo nekomanduje, nikdo vám nevládne, máte klid i autoritu, obklopuje vás nekonečná vlídnost. To za to máte. Jste jako dítě u prsu, pohráváte si s teplou matčinou rukou a sajete. Myslím na tvého otce, on je jeden z těch dvaatřiceti tisíců. A co je mnohý jiný? Já něco jsem, jsem mlha, jsem zde i tam, plynu, občas jsem vláha nad suchopárem. Ale ostatní? Můj syn je blesk, který sám o sobě není ničím, můj syn je pouhý jalový záblesk, umí obchodovat. Je typem naší doby, upřímně věří v to, čemu ho doba naučila, čemu ho naučil Žid a Yankee; já nad tím vrtím hlavou. Věc se však má tak: já nemám schopnost chovat se nesvědomitě. Kdybych tu schopnost měl, sám bych mohl být bleskem. Takhle jsem jen mlha. 49]

Hamsun výslovně označuje rolníky za zdrojnicí zdravé kultury, ztělesnění oněch mimo čas platných hodnot stojících v protikladu k rozkladu města, buržoazie, proletářství, urbanizace a industrializace:

Je osadník tělem i duší a zarytý sedlák. Je muž vzešlý z minulosti, muž, jenž vytyčuje budoucnost, muž z počátků zemědělství, z doby prvního záboru země, devět set let starý, a přece zas muž dneška. 50]

V *Srpnové trilogii*, 51] podobně jako v *Matce zemi* a dalších dílech, se Hamsun zabývá postupující mechanizací a kosmopolitismem, dokonale ztělesněných Spojenými státy, a namísto toho vzývá tradiční hodnoty lokalismu a venkova. Nelson jeho světonázor označuje za konzervatismus agrárního protikapitalistického stříhu, jaký si tehdy získával oblibu mezi literáty v Evropě i Americe.

Quisling a Hitler

Vezmeme-li v potaz jeho po desetiletí vyvíjející se popsané postoje i obecné uznání, jemuž se Hamsun těšil, dává jeho podpora Vidkuna Quslinga a německé okupace Norska za války v jeho vlastním historickém a kulturním kontextu smysl.

Hamsun cítil k Britům podobnou nechuť jako k „Yankeeům“ a bolševikům. Znechutila ho dvojí britská válka proti Búrům, kterou jistě musel chápat jako tažení plutokratické moci proti celému lidu ztělesňujícímu přežívající pozůstatky Izákova archetypu z *Matky země*. 52] Nepřímo se také zmínil „Židech“ 53]coby průkopnících modernismu a kosmopolitismu.

V ostrém rozporu s Británií, USA a SSSR se národně socialistické Německo profilovalo jako zastánce rolnického života coby věčné zdrojnice zdravé kultury, což se blízce shodovalo s Hamsunovými postoji vyjádřenými v *Matce zemi* i jinde. Proto ho národní socialisté vnímali jako spřízněnou duši.

Roku 1933 byl všeobecně uznávaný zemědělský expert Walther Darré jmenován říšským

ministrem zemědělství a obdržel také titul „národního rolnického vůdce.“ Goslar se stal „národním rolnickým městem,“ kde se konaly zemědělské výstavy. Okamžitě byla schválena opatření k řešení pozemkové krize, včetně zákona o dědičných farmách chránícího rolníky před zabavením pozemků, který měl ochránit půdu coby rodinné dědictví. 54]

Přední německý národně socialistický filozof Alfred Rosenberg vzdal Hamsunovi hold ve svém stěžejním díle *Mýtus dvacátého století* (1930) výslovným odkazem na *Matku zemi*; v tomto díle prý Hamsun vyjadřuje „mysticko-přírodní vůli“ rolníka lépe než kterýkoliv z žijících umělců:

Nikdo netuší, proč rolník Izák s takovým úsilím obdělává jeden kus půdy v odlehlém kraji za druhým, nebo proč k němu přišla jeho žena a rodí mu děti. Izák se však řídí nevysvětlitelným zákonem. V plodné misi pokračuje z mystické prvotní vůle. Na sklonku svých dnů se jistě s úžasem ohlédne na plody své práce. *Matka země* je současnou epickou oslavou nordické vůle v její věčné prvotní formě. Nordický člověk může být hrdinou dokonce i zapřažen za dřevěný pluh. 55]

Takové bylo pozadí vzniku Hamsunova článku z roku 1934 „Počkejme a uvidíme,“ v němž útočí na odpůrce nacistického Německa a ptá se, zda jsou komunisté, Židé či Brüning lepší volbou. Roku 1935 poslal zdravici do *Den Norden*, orgánu Nordické společnosti, podporující navrácení území mandátu Společnosti národů Sársku Německu a od počátku při každé příležitosti bránil Německo na veřejnosti i v soukromí. 56] Hamsun i s manželkou Marií udržovali velice blízké kontakty hlavně s Nordickou společností, která patřila mezi aktivní propagátory jeho děl. 57]

V dubnu 1940 Němci kvůli zajištění námořních cest obsadili Norsko poté, co Britové několikrát narušili norskou neutralitu, například pokládáním min v norských teritoriálních vodách, proti čemuž norská vláda jen chabě protestovala. 58]

Roku 1933 založil někdejší ministr obrany Vidkun Quisling svou vlastní stranu *Nasjonal Samling* (Národní souručenství). Hamsun už od předchozího roku smýšlel o Quislingovi pochvalně a do stranického listu *Nasjonal Samling Fritt Folk* přispěl v roce 1936 předvolební výzvou. Jeho žena se stala místní stranickou činitelkou. 59]

Ironií osudu to byl právě Quisling, jehož jméno se stalo synonymem „zrádce,“ 60] který jako politik před válkou volal po navýšení obranných kapacit a zastával silně probritské pozice. Britská vláda ho dokonce vyznamenala za ochranu britských zájmů v Rusku po bolševické revoluci, kdy byl hlavním pobočníkem slavného Dr. Fridtjofa Nansena, který řídil Evropskou pomoc obětem hladomoru v roce 1921. Quisling byl tajemníkem organizace pro pomoc. 61]

Quisling se snažil zformovat spojenectví nordických národů včetně Německa a Británie do „Severní koalice“ proti komunismu. 62]

Jediný silnější odpor německé invazi kladla posádka, již velel důstojník, který byl členem Quislingovy strany. Král i s vládou neobřadně prchli a ponechali zemi při vyjednáváních s Němci na holičkách a bez zástupce, který by se zasazoval o norský lid. 63] Quisling, podobně jako Pétain ve Francii a mnozí další v jiných zemích – kteří byli po válce označeni a zpravidla popraveni jako „zrádci“ – předstoupil a zaplnil prázdnotu jako jediný politik ochotný bránit norské zájmy pod okupační správou. Označil se za ministra prezidenta, ale jelikož nebyl dostatečně přizpůsobivým nástrojem, německé vojenské velení mu nikdy příliš nedůvěřovalo. Brzy byl donucen rezignovat ve prospěch řídicí rady kontrolované Němci, nakonec však znovu nabyl jisté míry vlivu. 64]

Hamsun mezitím vyzýval Nory, aby se semknuli za Quislingem, a tak umožnili obnovu alespoň nějaké formy suverenity. O Quislingovi napsal, že je „víc než politikem – je to myslitel a tvůrčí duch.“ 65]

Nejdelší Hamsunův článek z válečných let se objevil v německojazyčném periodiku *Berlín-Tokio-Řím* v únoru 1942, kdy napsal: „Evropa nestojí o Židy a jejich zlato, ani o Američany a jejich zemi.“ 66]

I přes své proněmecké smýšlení hájil práva svých krajanů – včetně odpůrců německé okupace. Pokusil se zasáhnout ve prospěch spisovatele Ronalda Fangena a mnoha dalších zatčených Gestapem. 67]

V roce 1943 Hamsun se svou manželkou přijali Goebbelsovo pozvání do Německa. Goebbels nazval Hamsuna „ztělesněním toho, čím by velký spisovatel měl být.“ I na Hamsuna udělal říšský ministr velký dojem a poslal Goebbelsovi svou medaili, kterou dostal k Nobelově ceně. Ten ji přijal jako Hamsunův „projev solidarity s naším bojem za novou Evropu a šťastnou společnost.“ 68]

Na zpáteční cestě do Norska se Hamsun setkal i s Hitlerem. Toto setkání se však příliš nevyvedlo, když Hamsun využil příležitosti k odsouzení vojenské správy Norska, díky níž byl Quisling bezmocný a s Hitlerem se tak nerozešli v přátelském duchu. 69]

Hamsunova podpora Německa však pokračovala, a když jeho syn Arild vstoupil do norské legie Waffen SS, byl na něj hrdý. 70]

Kvůli sérii mozkových příhod v roce 1945 musel Hamsun svou činnost omezit. Po Hitlerově smrti však v aktu vzdoru napsal do novin jeho nekrolog:

Nejsem hoden promlouvat za Adolfa Hitlera. O jeho životě a skutcích také není třeba vést nějakou sentimentální debatu. Byl to válečník, válečník za lidstvo a hlasatel evangelia práva pro všechny národy. Byl reformátorskou postavou nejvyššího řádu a jeho historickým údělem bylo působit v době bezpříkladné surovosti, která jej nakonec také porazila. Tak může průměrný Západoevropan pohlížet na Adolfa Hitlera. A my, jeho blízcí následovníci, skláníme hlavy nad

zprávou o jeho smrti. 71]

Poválečné pronásledování

Členství v Quislingově straně bylo označeno za trestný čin a mezi prvními padesáti tisíci Nory, zatčenými jako „nacisté“ (sic) nebo jako „kolaboranti,“ 73] byli i Hamsunovi synové Tore a Arild. 72] Marii s Knutem zatkli o několik týdnů později. Šestaosmdesátiletý Hamsun byl s ohledem na pokročilý věk internován v nemocnici, nikoliv ve vězení, přestože se stres a tvrdé podmínky na jeho dosud poměrně pevném zdraví podepsaly. Při výslechu vzdorně prohlásil, že kdyby mohl, pomáhal by Němcům ještě víc. 74]

Poslali ho do domova důchodců, kde se stal nesmírně populární postavou. Pro Norsko však bylo stíhání předního spisovatele země dosti ošemetné – podobně jako pro USA situace s Ezrou Poundem. A tak strávil Hamsun 119 dní na psychiatrické klinice. Doktoři v jeho osobnosti našli, podobně jako tomu bylo i u hrdinů jeho knih, složitou souhrnu různých vlastností, za nejvýraznější z nich však označili „naprostou upřímnost.“ Dospěli k závěru, že Hamsun sice není šílený, ale duševně nezpůsobilý. Proto byla Fergusonovými slovy „trapná situace“ – jelikož Hamsun byl „prvním a největším norským spisovatelem, národní chloubou, milovaným a obdivovaným, i když nikdy úplně spořádaným letitým dítětem“ – uzavřena závěrem, že jeho podporu Německa lze připsat na vrub „senilitě.“ Tuto oficiální verzi převzali novináři po celém světě. 75]

Řádky Hamsunovy po válce sepsané autobiografie *Po zarostlých stezkách*, která vznikla v čase stíhání a výslechů, ukazují jasného ducha. Přestože ztratil sluch a přicházel o zrak, uchoval si Hamsun při tvorbě svého posledního díla mentální schopnosti i jistý druh fatalismu a smysl pro humor. 76]

Přestože se nejvyšší prokuratura rozhodla dále Hamsuna nestíhat, Koruna ho chtěla soudit jako člena strany Národní souručenství. Pro spisovatele to znamenalo přinejmenším to, že byl oficiálně označen za přičetného. Byla mu udělena pokuta ve výši 425 000 korun. 77]

S tímto drtivým břemenem se Hamsunovi vrátili na svůj statek Norholm. 78] Po odvolání byla výše trestu snížena na 325 000 korun, 79] když mu byla přičtena k dobru vytrvalost a odvaha při přimlouvách za Nory uvězněné za okupace. Peněžitý trest dostal i Tore, zatímco Arild za své členství v Norské legii seděl až do roku 1949 ve vězení. Marie Hamsunová byla propuštěna z vězení roku 1948. 80]

Kniha *Po zarostlých stezkách* se hned po svém vydání (1949) stala bestsellerem, 81] Hamsun však dožil své dny na rodinném statku v chudobě. Zemřel ve spánku 19. února 1952.

Robert Ferguson ve svém životopise slavného Nory z roku 1987 napsal, že přestože Norsko velice rádo ctí své spisovatele, „Hamsunův život zůstává úředními místy z větší části přehlížen.“ 82] O dvě desetiletí později, roku 2009, se situace změnila:

Stopadesáté narozeniny Knuta Hamsuna v Norsku připomenou divadelní inscenace, výstavy a mezinárodní konference. Jedno z oselských náměstí v bezprostředním sousedství Státní opery nově ponese jeho jméno. Konečně dojde k odhalení jeho památníku. Skoro by se dalo říci, že Norové teprve dnes objevili jméno slavného krajana. V poslední době po něm pojmenovala náměstí a ulice celá řada norských obcí. Ve městě Hamaroy, kde žil, bude 4. srpna, v den jeho narozenin, otevřeno "Centrum Knuta Hamsuna." Pošta v tento den také vydá speciální sadu známek. Tento zvrat přichází po desetiletích očerňování a odsudků Knuta Hamsuna norským establishmentem. 83]

Hamsunova vzdorovitá oddanost Quislingovi a Německu během válečných let byla logickým vyústěním myšlenek, které v něm zrály a které jeho příznivci nadšeně četli celé půlstoletí. Když se však konečně naskytla příležitost jednat v souladu s těmito ideály, tedy bojovat proti materialismu, plutokracii a komunismu za obrodu venkova a rolnických hodnot, proti postupujícímu rozkladnému vlivu industrialismu a peněz, Hamsunovi krajané poděšeně ucukli. Na rozdíl od některých předválečných stoupenců národního socialismu a fašismu se však Hamsun svým hodnotám přinejmenším nikdy nezpronevěřil.

Poznámky:

- 1] Robert Ferguson, *Enigma: The Life of Knut Hamsun* (London: Hutchinson, 1987), str. 300.
- 2] Ferguson, *Enigma*, str. 301.
- 3] Ferguson, *Enigma*, str. 13.
- 4] Ferguson, *Enigma*, str. 21.
- 5] Hamsun, *Záhadný*, 1877.
- 6] Hamsun, *Bjorger*, 1878.
- 7] Richard C. Nelson, *Knut Hamsun Remembers America: Essays and Stories: 1885-1949* (Missouri: University of Missouri Press, 2003), str. 4-5.
- 8] Knut Hamsun, "Letters from America," *Knut Hamsun Remembers America*, str. 7.
- 9] Ferguson, *Enigma*, str. 68.
- 10] Hamsun, "The American Character," *Aftenposten*, Christiania, Norway, 21. ledna 1885; *Knut Hamsun Remembers America*, str. 17-18.
- 11] Hamsun, "The American Character," str. 19.

- 12] Hamsun, "The American Character," str. 14.
- 13] Hamusn, "The American Character," str. 20.
- 14] Hamsun, "The American Character," str. 21.
- 15] Hamsun, "New York," *Aftenposten*, 12. a 14. února 1895; *Knut Hamsun Remembers America*, str. 28–29.
- 16] Hamsun, "New York," str. 29.
- 17] Hamsun, "New York," str. 30.
- 18] Ferguson, *Enigma*, str. 101.
- 19] Hamsun, *The Cultural Life of Modern America*, 1889.
- 20] *Knut Hamsun Remembers America*, str. 7.
- 21] *Knut Hamsun Remembers America*, str. 9.
- 22] *Knut Hamsun Remembers America*, str. 9.
- 23] *Knut Hamsun Remembers America*, str. 10.
- 24] *Knut Hamsun Remembers America*, str. 10.
- 25] Ferguson, *Enigma*, str. 124.
- 26] Hamsun, *Mysteries*, 1892.
- 27] Ferguson, *Enigma*, str. 133.
- 28] Ferguson, *Enigma*, str. 138.
- 29] Hamsun, *Shallow Soil*, 1893.
- 30] Josef Wiehr, *Knut Hamsun: His personality and his outlook upon life* (Smith College Studies in Modern Languages, 1922), str. 23.
- 31] Wiehr, *Knut Hamsun*, str. 24.
- 32] Hamsun, 1895–1896.
- 33] Ferguson, *Enigma*, str. 164.

- 34] Hamsun, *Matka země* (1920), Praha, Odeon 1970. První díl, kap. 3, str. 25.
- 35] Hamsun, *Matka země*, První díl, kap. 4, str. 33.
- 36] Musíme zdůraznit, že Spengler „rasou“ nemínil biologický, „darwinistický“ pojem, ale instinkt. „Rasa“ značí „trvalost charakteru,“ včetně „touhy po přetrvání.“ Oswald Spengler, *Hodina rozhodnutí*, str. 220.
- 37] Oswald Spengler, *Hodina rozhodnutí*, str. 220.
- 38] Oswald Spengler, *Hodina rozhodnutí*, str. 220-21.
- 39] Oswald Spengler, *Hodina rozhodnutí*.
- 40] Hamsun, *Matka země*, První díl, kap. 5. str. 35.
- 41] Hamsun, *Matka země*, První díl, kap. 5. str. 35.
- 42] Hamsun, *Matka země*, První díl, kap. 9.
- 43] Hamsun, *Matka země*, První díl, kap. 10.
- 44] Hamsun, *Matka země*, První díl, kap. 14. str. 160.
- 45] Hamsun, *Matka země*, Druhý díl, kap. 11. str. 291
- 46] „Spojená jedna s druhou“ v tom smyslu, že vyjadřují analogické rysy kultury v jejím „jarním“ cyklu vysoké kultury i „zimní“ fáze pozdní civilizace.
- 47] Oswald Spengler, *Zánik západu*, 1928 (Praha: Academia, 2011), Díl 2., kap. 2 str. 402.
- 48] Jméno Izákovy usedlosti.
- 49] Hamsun, *Matka země*, Druhý díl, kap. 12. str. 297-298.
- 50] Hamsun, *Matka země*, Druhý díl, kap. 12. str. 302.
- 51] Hamsun, *August*, 1930.
- 52] Búrové byli – a zčásti zůstávají – anomálií moderního světa, pozůstatek zašlé éry, který musel jako překážka na cestě parního válce globální hospodářské struktury odstraněn. Proto ona nedávná ideologická a ekonomická kampaň proti Afrikáncům za ukončení „apartheidu“ byla jen pokračování Búrských válek pod jiným jménem, cíl však zůstal nezměněn: získat – ve jménu ochrany „lidských práv“ – bohatství jižní Afriky ve prospěch totožné plutokracie, již o století dříve postavili předkové dnešních Afrikánců.

- 53] Hamsun, *Matka země*, Druhý díl, kap. 12. str. 298.
- 54] Anna Bramwell, *Blood and Soil: Walther Darré and Hitler's Green Party* (Buckinghamshire: The Kensal Press, 1985), str. 91.
- 55] Alfred Rosenberg, *The Myth of the Twentieth Century*, 1930 (Torrance, Cal.: The Noontide Press, 1982), str. 268.
- 56] Ferguson, *Enigma*, str. 326.
- 57] Ferguson, *Enigma*, str. 338.
- 58] Ralph Hewins, *Quisling: Prophet Without Honour* (London: W. H. Allen, 1965), str. 201.
- 59] Ferguson, *Enigma*, str. 333.
- 60] Hewins, *Quisling*, str. 9. Hewins, válečný novinář, sepsal svou biografii, aby odčinil úlohu, kterou sehrál při ztotožnění Quslinga s termínem pro „zrádce.“ (str. 11).
- 61] Hewins, *Quisling*, str. 55.
- 62] Vidkun Quisling, *Russia and Ourselves* (London: Hodden and Stoughton, 1931), str. 275.
- 63] Hewins, *Quisling*, str. 208.
- 64] Hewins to shrnuje následovně: „Měli bychom zcela opustit celý tento mýtus nevyprovokované německé agrese. Nemá s pravdou nic společného a nesmírně špiní ‚quislingy,‘ kteří jsou neprávem obviňováni ze zinscenování německé okupace. Na této černé legendě skutečně není zrnko pravdy.“ (Hewins, *Quisling*, str. 198).
- 65] Ferguson, *Enigma*, str. 357.
- 66] Hamsun, „Real Brotherhood,” *Berlin-Tokyo-Rome*, Únor 1942; Ferguson, *Enigma*, str. 351.
- 67] Ferguson, *Enigma*, str. 359.
- 68] Ferguson, *Enigma*, str. 369–70.
- 69] Ferguson, *Enigma*, str. 374–75.
- 70] Ferguson, *Enigma*, str. 383.
- 71] Hamsun, „Adolf Hitler,” *Aftenposten*, 7. května 1945, str. 1
- 72] Ferguson, *Enigma*, str. 387.

73] Hewins, *Quisling*, str. 357–58. Hewins poznamenává, že tyto tisíce Norů byly léta vězněny bez obvinění či soudu, vyslýcháni i osm hodin v kuse, vystaveni „eelingu“ (kdy museli přecházet po ostrých kamenech) a dostávali stravu s energetickou hodnotou 800 kalorií denně, což znamená hladovění. „Řada vězňů zahynula hladem a nedostatkem, běžné byly oteklé končetiny. Stovky a možná tisíce podlehly epidemiím úplavici a tuberkulózy. Stovky dalších si jako upomínku na kopance, bití a brutalitu svých stráží odnesly jizvy. (Hewins, str. 357–58).

74] Ferguson, *Enigma*, str. 387–88.

75] Ferguson, *Enigma*, str. 389–90.

76] Hamsun, *Po zarostlých stezkách*, 1949 (London: MacGibbon and Kee, 1968).

77] Ferguson, *Enigma*, str. 407.

78] Ferguson, *Enigma*, str. 408.

79] Ferguson, *Enigma*, str. 409.

80] Ferguson, *Enigma*, str. 410.

81] *Po zarostlých stezkách* bylo zároveň vydáno v němčině a švédštině. Ferguson, *Enigma*, str. 416.

82] Ferguson, *Enigma*, str. 421.

83] Robert Steuckers, „Knut Hamsun: Saved by Stalin?,“ Counter-Currents Publishing, 6. července 2010. Název Steuckersova článku odkazuje na zásah sovětského ministra zahraničí Molotova, který v roce 1945 prohlásil, že „by bylo politováníhodné, kdyby Norsko tohoto velikého spisovatele poslalo na šibenici.“

Článek Kerryho Boltona Knut Hamsun vyšel na stránkách Counter-Currents Publishing 4. srpna 2011.